

Приказ

удк: 316.2(049.32)

doi: 10.5937/zrffp56-64961

ИСТОРИЈСКА СОЦИОЛОГИЈА ИЗМЕЂУ ТЕОРИЈЕ И МЕТОДА

(ИВАН БАШЧАРЕВИЋ, *ОСНОВИ ИСТОРИЈСКЕ СОЦИОЛОГИЈЕ*,
КОСОВСКА МИТРОВИЦА: ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ,
2021, 175 СТР.)

Јована Н. ШМИГИЋ¹

Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици
Филозофски факултет
Катедра за социологију
Косовска Митровица (Србија)

¹ jovana.smigic@pr.ac.rs; <https://orcid.org/0009-0002-9215-1609>

Примљен: 14. 2. 2026.

Прихваћен: 23. 6. 2026.

ИСТОРИЈСКА СОЦИОЛОГИЈА ИЗМЕЂУ ТЕОРИЈЕ И МЕТОДА

Филозофски факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици објавио је 2021. године монографију *Основи историјске социологије* аутора Ивана Башчаревића, у којој се начелно бави односом историје и социологије, али и путем развоја историјске социологије, који заправо представља темељни увод у важну социолошку дисциплину. Настојање аутора да сама монографија буде писана јасним, конкретним стилем, како би била разумљива не само социолозима већ свим читаоцима који желе да стекну увид у основе ове науке, успешно је реализовано. Ова монографија написана је на 175 страна, а састоји се из неколико кључних целина.

У уводном делу аутор даје критички осврт на оскудну литературу посвећену историјској социологији код савремених теоретичара, како код нас тако и у свету, указујући на важност анализе историјске генезе друштвених појава, што издваја и као лични подстицај аутору за посвећеност овој дисциплини, уз то одајући признање одређеним ауторима за истраживачки допринос на овом пољу. Савремена збивања и процеси који су се у прошлости дешавали узрочно-последично су повезани и захтевају пажњу, јер, како Башчаревић сматра, савремени облик свих друштвених појава представља „одјек оног што се дешавало у прошлости” (2021, стр. 8). Историјска социологија, као таква, упознаје нас са дубином контекста друштвених промена, помаже нам у разумевању узрочно-последичних веза збивања у прошлости и савремених дешавања и доприноси објективној анализи комплексних појава. У наставку уводног дела аутор нам представља теме којима се бави у предстојећим поглављима књиге и указује на њихов значај, што не само да даје јасан тематски увид у садржај и структуру ове монографије већ и подстиче радозналост читалаца ка историјској социологији.

Прво поглавље монографије – „Борба за метод” – структурирано је кроз више тематских целина. Најпре се разматра позитивизам, са посебним освртом на идеје Конта и Диркема, а затим основне одлике историзма, уз тумачења у делима Дилтаја, Винделбанда и Рикерта. Аутор нам даје уводне напомене о позитивизму и његовом развоју у социологији, што

је значајно за разумевање позитивизма као правца и позитивне методе, а затим истиче основне одлике Контове и Диркемове теорије, будући да су они најистакнутији социолошки теоретичари и представници овог правца. У наредном делу, Башчаревић истиче основне одлике историзма, који се, за разлику од општости позитивизма, базира на разумевању специфичности историјског периода, те сумња у постојање универзалних законитости о друштву. Дилтај критикује опште законе формиране по узору на природне науке и тумачи историјску стварност као непоновљиву и јединствену, те сматра да се она може сазнати само кроз разумевање унутрашњег смисла и мотива људског деловања у конкретном историјском контексту. За разлику од Дилтаја, Винделбанд и Рикерт тврде да се разлика између природних и друштвених наука заснива на различитим сазнајним циљевима. Поменути „борба” заправо означава методолошки спор између историје и социологије и немогућност одређивања јасних граница између области ових двеју наука, али у крајњој линији постаје јасно да је неопходна сарадња обеју наука како би се друштвени односи лакше проучавали.

Аутор тумачење односа социологије и историје у прошлости наставља у поглављу „О односу социологије и историје”, у којем се бави домаћим ауторима чији је рад везан за период сукоба ових двеју наука – тридесете године XX века – где, између осталог, истиче запажања Душана Ј. Поповића, Јована Ђорђевића и Слободана Јовановића. У овом периоду, Поповић у свом раду истиче да „ако је предмет истраживања исти [...] метод је тај који чини диференцијацију наука”. Према Ђорђевићевом мишљењу, интердисциплинарна сарадња између социологије и историје је неопходна, а Јовановић ова запажања употпуњује својим есејем о Јовану Скерлићу, објављеним нешто касније, педесетих година. Његова запажања о друштву су од посебног значаја, што показује разумевањем друштва као целине и друштвених односа, и то у различитим историјским епохама.

У наредним поглављима монографије, „Историјска социологија – конституисање дисциплине” и „Теоријска основа историјске социологије”, аутор нам приближава погледе различитих домаћих и страних аутора о односу историје и социологије, али и пут дефинисања историјске социологије као научне дисциплине.

Поглавље „Историјска социологија – конституисање дисциплине” у првом делу читаоце упознаје са разлозима који су обележили одсуство интересовања социологије за историју, а затим и са теоретичарима који су ову пажњу преусмерили и подстакли интердисциплинарну сарадњу двеју наука. У другом делу издвојене су различите дефиниције историјске социологије домаћих и страних аутора, од којих издвајамо Антонића, Митровића, Смита и др. Посебно је важно то што аутор монографије даје и сопствену дефиницију ове дисциплине.

У поглављу „Теоријска основа историјске социологије” превасходно се говори о општим теоријским полазиштима историјске социологије, заснованим на анализи изворних текстова Бродела, Скокпол и Милса, који су, како истиче Башчаревић, значајно подстакли увиђање значаја научних истраживања у овом смеру. Одмах потом, аутор нас подсећа на своју раније објављену упоредну анализу *Историје капитализма* Јиргена Коке и дела *Велика генерација – како се институције распадају и економије умиру* Нила Фергусона, која практично објашњава улогу историјске социологије у разумевању савремених друштвених феномена пружањем увида у савремене односе демократије и капитализма, али и у разлике у теоријско-методолошким аспектима тумачења капитализма међу овим ауторима.

Наредна четири поглавља говоре о методолошком оквиру историјске социологије. Башчаревић увод у методологију ове гране започиње поглављем „Најважнији методи историјске социологије”, у којем издваја историјски метод, анализу садржаја и упоредни метод као најрелевантније за употребу приликом изучавања историјске генезе друштвених појава. Поглавље „Употреба историјског метода у историјској социологији” детаљно нас упознаје са значајем овог метода за истраживања у историјској социологији. Логичним следом, историјски метод погодан је за употребу због самог приступа чињеничним подацима који представљају сведочанства и записе о неком периоду, а који могу бити различитог типа. Критичка анализа историјских извора подразумева низ техника и начина за проверу веродостојности података и тиме омогућава утврђивање квалитета прикупљених доказа и рангирање података најближих истини о датом предмету. Аутор поглавље „Анализа садржаја у историјској социологији” започиње освртом на неслагање различитих аутора при дефинисању појма анализе садржаја. Одабир методе, квалитативне или квантитативне, обликује сам поступак истраживања, што може имати утицај на резултате. У сваком случају, анализа садржаја помаже у анализи различитих облика друштвене комуникације. Као користан прилог разумевању значаја анализе садржаја у сврхе истраживања у историјској социологији Башчаревић наводи истраживање из своје докторске дисертације под називом „Однос српске интелигенције осамдесетих година XX века према косовском миту као топосу националних интереса”, спроведено квалитативним и квантитативним приступом. Сматрамо да је анализа садржаја важна као метода која омогућава да се уоче обрасци и теме које се понављају у историјским изворима, те у анализи историјских корена друштвених појава. Упоредни метод, чији су значај у социолошком раду увидели бројни аутори, на неки начин омогућава такво изучавање друштва које ће омогућити најприближнији долазак до општих места у сазнајном процесу. Уз помоћ упоредног метода анализирамо изоловане предмете истраживања и налазимо узрочно-последичне везе, те утврђујемо структуралне сличности и разлике међу

одређеним формацијама, процесима, периодима. Аутор издваја неколико дефиниција упоредног метода, а затим истиче Милићеве извесне критике Конта и Диркема у погледу задатака упоредних истраживања. Аутор ово поглавље закључује истицањем значаја упоредног метода у историјској социологији, који је „најефикасније средство које може надокнадити тешкоћу примене експеримента у друштвеним наукама” (2021, стр. 160).

Монографија се завршава поглављем „Закључак”, у којем аутор излаже синтезу кључних запажања и теоријских увида проистеклих из спроведене методолошке анализе историјске социологије, чиме се додатно афирмише њен значај, како у оквиру саме дисциплине тако и за ширу читалачку публику. На самом крају дат је сажетак на енглеском језику и обиман попис коришћене литературе.

У погледу истраживања савремених друштвених процеса, неретко се превиђа улога историјских чињеница и околности које су биле предуслов за развој савременог стања друштва. Сматрамо да је аутор овом делу приступио са пажњом и посвећеношћу како би указао на значај историјско-социолошког разумевања стања друштва. Таксативном анализом почетака развоја историјске социологије, њеног идентификовања у свету наука, изазова и доприноса у проучавању друштвених односа и појава, овом монографијом добијамо прави увид у основе историјске социологије, како и сам наслов каже, а теоријска запажања овог аутора употпуњена су знањем познатих социолога. Башчаревић се, поред сопствених истраживања, ослања и на теорије Милића, Митровића, Тодоровића и друге домаће ауторе који су дали свој допринос овој области, али и на теорије Диркема, Вебера, Конта и других значајних социолошких теоретичара. На крају, ова монографија служиће као подстрек за изучавање историјске генезе друштвених промена и околности које утичу на савремено стање у међуљудским односима, и то захваљујући темељној грађи историјске социологије као науке и њеног положаја у савременом друштву коју нам пружа.

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом *Creative Commons ауторско-некомерцијално 4.0 међународна* (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the *Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International* license (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).